

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ АКТИВ У СИСТЕМІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ніколенко Л. М.

*Маріупольський державний університет
м. Маріуполь, Україна*

У статті здійснено дослідження перегляду судових актів у системі судового захисту у господарському судочинстві; проаналізовано становлення та існування права на судовий захист та перегляд за законодавством України і міжнародним законодавством; обґрунтовано та сформульовано елементи, сутність права на судовий захист; визначено межі права на судовий захист та співвідношення права на судовий захист та перегляд; доведено, що перегляд судових актів є гарантією судового захисту.

Ключові слова: перегляд, судовий акт, судовий захист, доступність, право на захист, Європейський суд з прав людини, господарське судочинство.

Постановка проблеми. Проведення судово-правової реформи в Україні зорієнтовано, перш за все, на підвищення стандартів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання та громадян, в рамках якої створюються передумови для дослідження шляхів розвитку відповідної правової бази та поліпшення якості здійснюваного правосуддя. Комплексна трансформація судової системи обумовлює потребу в запровадженні засобів різновекторної реалізації права на судовий захист, невід'ємним елементом якого виступає право на оскарження судових актів, та середовища для їх імплементації у відповідному судочинстві. Право на оскарження реалізується через систему перегляду судових актів, сучасний рівень якої відрізняється суперечливістю та нестабільністю, що тягне на практиці розширення «діапазону» судових помилок. Цим обґрунтовується актуальність та своєчасність теми дослідження.

Стан дослідження. Деякі аспекти перегляду судових актів у системі судового захисту досліджували Д.М. Притика, О.А. Беляневич, А.Ф. Клейнман, Л. Ф. Лесницька, О.А. Михайлюк та інші вчені. Разом з тим слід зазначити, що не мають однозначної відповіді положення щодо визначення межі, гарантій права на судовий захист у господарському судочинстві.

Метою статті є подальше теоретичне дослідження перегляду судових актів у системі судового захисту у господарському судочинстві України, аналізування міжнародного законодавства стосовно перегляду, що представляється важливим як з точки зору теорії господарського процесу, так і з точки зору судової практики.

Вклад основного матеріалу. Надані законом можливості оскарження судових рішень, перегляд судових рішень традиційно розглядалися доктриною радянського процесуального права як «гарантії правосуддя» [1, с. 99], «гарантії права на захист прав сторін та інших осіб, які беруть участь у справі» [2, с. 8], «гарантії правомір-

ності вирішення справи» [3, с. 11]. Необхідно звернути увагу, що судовий захист є безпосередньою реалізацією правових (у першу чергу процесуальних) норм, а право на судовий захист – можливістю такої реалізації.

Розглядати перегляд судових рішень як гарантію реалізації права на судовий захист до початку 90-х рр. минулого (XX) століття не уявлялося можливим, оскільки саме право на судовий захист було обмежене. Конституція СРСР 1977 р. гарантувала здійснення громадянами права на судовий захист від посягання на честь і гідність, на особисту свободу і майно (ст. 57), а також надавала право оскаржити до суду дії посадових осіб, здійснені з порушенням закону, перевищенням повноважень. Водночас велика кількість справ була, як і раніше, виключена із судової підвідомчості, з багатьох категорій справ у судів була обмежена компетенція, тобто «суди не володіли повноваженнями зі встановлення усіх обставин і вирішення усіх інших питань, а з деяких (часто вирішальних для справи) зобов'язані були враховувати рішення інших органів, які фактично мали преюдиціальне значення і не були предметом контролю з боку суду» [4, с. 10 – 11]. На початку 80-х рр. зміна радянського, українського законодавства поступово поширювала компетенцію суду із захисту прав та інтересів громадян і організацій. Це в результаті призвело до закріплення положення про судовий захист права як про загальне, універсальне право, яке надається кожному і кожним може бути реалізовано.

Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав і свобод у рамках конституційного, господарського, цивільного, адміністративного і кримінального судочинства. Гарантування державою судового захисту означає його обов'язок забезпечити здійснення права на судовий захист, який має бути справедливим, компетентним, повним та ефективним [5, с. 132]. Цей обов'язок ґрунтується також і на міжнародних договорах, які, згідно із ст. 9 Конституції, є складовою частиною національного законодавства України. Крім того, цей обов'язок міститься на загальних принципах та нормах міжнародного права. Під загальними принципами міжнародного права розуміють «керівні правила поведінки його суб'єктів, що виникають як результат суспільної практики; юридично закріплені засади міжнародного права» [6, с. 34]. Слід підкреслити, що основоположні імперативні норми міжнародного права – це норми, що приймаються та визнаються міжнародним співтовариством держав у цілому, відхилення від яких недопустимо. Як приклад можна назвати принцип загальної поваги прав людини, а також сформовані Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) принципи правової визначеності, правової ефективності, рівноваги публічного і приватного інтересу [7; 8].

Однією із загальновизнаних норм є право на судовий захист, що забезпечується державою. Це право знайшло закріплення, наприклад, у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про цивільні і політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Відповідно до ст. 8 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., «кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй Конституцією або законом» [9]. Згідно з цим документом ефективність поновлення прав означає наявність і передбачену можливість реалізації таких процесуальних

гарантій для учасників провадження, як рівність та змагальність сторін, ефективне використання сторонами у справі права на захист, швидкий розгляд справи у розумні строки [10]. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права: «Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується: а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані у цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, які діяли як особи офіційні; б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентною судовою, адміністративною чи законодавчою владою або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту; с) забезпечити застосування компетентною владою засобів правового захисту, коли вони надаються» [11].

Право на судовий захист входить до переліку прав, що захищаються Конвенцією. Доцільно відокремити ті його елементи, які є обов'язковими в сенсі практики ЄСПЛ. Так, у ст. 6 Конвенції закріплене право на справедливий суд, тобто кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків. Виходячи з конструкції ч. 1 ст. 6 Конвенції, С. В. Лунін зазначає, що в ній закріплені такі елементи права на судовий захист: а) право на розгляд справи; б) право на справедливість судового розгляду; в) право на публічність розгляду справи та проголошення рішення; г) право на розумний строк розгляду справи; д) право на розгляд справи судом, встановленим законом; е) право на незалежність і безсторонність суду [12, с. 1]. Визначені принципи і норми є найважливішою складовою концепції прав визначених суб'єктів, оскільки дозволяють забезпечувати їх реалізацію.

Треба відзначити, що міжнародні акти прямо не закріплюють права на судовий захист, вони передбачають право на справедливий судовий розгляд і встановлюють обов'язок держави забезпечити ефективний спосіб правового захисту. Зміст цих прав і обов'язків розкривається в міжнародних договорах, рішеннях і постановах ЄСПЛ, резолюціях і рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, які розглядаються в науці процесуального права як міжнародно-правові стандарти судового захисту, стандарти Ради Європи в галузі процесу.

Щодо справедливості, слід зауважити, що українське законодавство не містить прямого посилання на забезпечення осіб правом, зокрема, на справедливий судовий розгляд. Більш традиційними для чинних процесуальних приписів є пов'язані зі справедливістю поняття – «законність», а також «всебічний, повний та об'єктивний розгляд справи». Законність як одна з основних конституційних засад судочинства закріплена у ст. 8 ЦПК України, ст. 4 ГПК України, ст. 9 КАС України, відповідно до яких суд зобов'язаний розглядати й вирішувати судові справи на підставі закону з урахуванням його мети та у встановленому ним порядку. Під час застосування правових актів суд повинен враховувати їх місце в ієрархії національного законодавства, тобто юридичну силу [10].

Конституція України не передбачає права на справедливий судовий розгляд, проте його існування визначається із права на судовий захист у взаємозв'язку з іншими консти-

туційними гарантіями. Якщо проаналізувати норми Конституції України, де зазначено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом, то можливо зробити висновок, що правова конструкція, застосована законодавцем, недосконала з огляду на правила юридичної техніки. Так, із міжнародних документів, які були проаналізовані вище, зокрема Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, впливає, що в них для закріплення права на судовий захист використовується інша, фундаментальна формула, зміст якої полягає в тому, що кожен має право на судовий захист.

Для визначення сутності права на судовий захист необхідно проаналізувати всі положення Конституції України та визначити групи норм, які закріплюють право на звернення до суду в окремих випадках: 1) право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (ст. 55); 2) право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ст. 29); 3) судовий захист права на спростування недостовірної інформації про себе та членів своєї сім'ї і права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32). З наведеного можна зробити висновок, що у цьому разі йдеться не про право на судовий захист як такий, оскільки зазначені положення підлягають застосуванню в конкретно визначених правовідносинах [13].

Слід погодитися з С. В. Луніним, що визнання принципу прямої дії Конституції України можна розглядати як форму закріплення права на судовий захист, оскільки у ч. 3 ст. 8 Конституції України встановлено, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України. Однак і це положення проблематично визначити як закріплення права на судовий захист. По-перше, право на звернення до суду є лише одним з елементів права на судовий захист. По-друге, ч. 2 ст. 8 Конституції України гарантує право на звернення до суду лише на підставі самої Конституції України. До того ж Конституція України містить низку статей, які вимагають наявності судового рішення для обмеження певного права [12, с. 1].

Зважаючи на викладене, ми погоджуємося з думкою Е. Трегубова про те, що Конституція України не здатна відповісти на питання: що таке право на судовий захист, що є сутністю цього права [13].

У ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» усім суб'єктам правовідносин гарантується захист прав, свобод і законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону. На нашу думку, наведені положення відповідають формулюванням, закріпленим у міжнародних договорах щодо прав людини. У свою чергу, приписи чинного процесуального законодавства відокремлюють різні елементи права на судовий захист, які також викладені або як окремі процесуальні права (ст. 6 КАС України, ст. 3, 12, 13 ЦПК України, ст. 21 КПК України, ст. 1 ГПК України), або як принципи судочинства (ст. 7 КАС України, ст. 5, 6, 14 ЦПК України, ст. 16, 18, 20 КПК України, ст. 4–2, 4–4 ГПК України). Таким чином, внутрішнє національне матеріальне і процесуальне законодавство розглядає право на судовий захист як систему встановлених прав та правових принципів.

Слід зазначити, що держава зобов'язана забезпечити здійснення права на судовий захист, який має бути справедливим, компетентним, повним і ефективним; правосуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості та забезпечує ефективне відновлення в правах.

Необхідність здійснення особливої функції державою, а саме захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, обумовлює існування судової влади. Суд у процесі здійснення правосуддя повинен забезпечити захист усього комплексу соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини. У такому розумінні судовий захист уявляється як найвища гарантія забезпечення прав і свобод громадян та юридичних осіб, оскільки суд займає визначене конституційними приписами положення в системі органів державної влади. Тому право на судовий захист розуміється як забезпечення передбаченої законом можливості особи звертатися до судової влади за спеціальною послугою – захистом її прав і законних інтересів [12, с. 2]. З таким твердженням можна погодитись, з поправкою на те, що захист прав і законних інтересів з боку судової влади є її безумовним обов'язком, який як раз і кореспондується із можливістю особи звернутися до неї.

Сутність права на судовий захист полягає в тому, що воно відноситься до правового статусу осіб, закріпленого і гарантованого Конституцією України. Поняття права на судовий захист має комплексний характер і містить у собі основні елементи правосуддя, зокрема: 1) закріплену законом можливість особи звернутися до суду з вимогою про захист її порушеного права; 2) орган правосуддя, який здійснює судочинство у відповідній формі і в такий спосіб реалізує судову владу; 3) право здійснювати правосуддя належить тільки судовим органам, оскільки присвоєння функцій правосуддя ким-небудь іншим, а також делегування функцій судів не допускається [14, с. 49]; 4) необхідність встановлення юридичного і фактичного обґрунтування в суді заявленої вимоги шляхом реалізації конституційних та законодавчих приписів щодо змагальності.

Розкриваючи зміст права на судовий захист, можна дійти висновку, що право на судовий захист знаходиться в нерозривному зв'язку з правом (можливістю) перегляду судового акта, гарантованого державою: право на судовий захист не може бути повністю реалізоване, якщо відсутня можливість перегляду судового акта. Судове рішення не може бути визнане справедливим і правосудним, а судовий захист – повним і ефективним, якщо допущена судова помилка, держава зобов'язана гарантувати захист прав і інтересів суб'єктів господарювання та громадян, що охороняються законом від судової помилки. Положення законодавства, що виключають будь-який порядок перегляду за скаргами заявників на предмет перевірки відповідності законності та обґрунтованості судового рішення іншою судовою інстанцією, не відповідають ст. 55 Конституції України. Ґрунтуючись на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права, керуючись Конституцією України, слід підкреслити, що зміст права на судовий захист має загальний характер і поширюється на всі види судочинства.

У той же час поняття «право на перегляд судового акта» і «право на судовий захист» розрізняються. Право на судовий захист може бути реалізоване в різних формах, наприклад, у формі звернення до суду першої інстанції з позовом, у формі звернення до суду вищої інстанції з відповідною скаргою. З точки зору міжнародних

правових стандартів, мова може йти про доступ до суду першої та другої інстанцій, який має бути не лише формальним, але і реальним.

Реалізація та подальше здійснення права на судовий захист відбувається з використанням ефективних засобів правового захисту. В галузі господарського процесуального права мова може йти про поняття «засіб судового захисту». У найзагальнішому виді це поняття можна визначити як сукупність процесуальних дій, здійснюваних учасниками процесу у встановленому законом порядку, направлених на відновлення порушеного права та інтересу, що охороняється законом, чи на запобігання його порушення.

Можливо виокремлення видів засобів судового захисту, серед яких можна назвати перегляд судових актів (у широкому сенсі), який здійснюється у встановленому законом порядку з використанням процесуальних гарантій, що забезпечує справедливе правосуддя. Гарантії судового захисту будуть ефективні лише тоді, коли держава забезпечить можливість перегляду справ вищим судом, визначить чіткий механізм виправлення судових помилок.

Перегляд судових актів як засіб судового захисту не може існувати сам по собі, поза зв'язком із діяльністю суду першої інстанції, що розглядає і вирішує судові справи. Відповідно до цього право на судовий захист спочатку реалізується у суді першої інстанції. Провадження у суді першої інстанції, як і провадження з перегляду судового акта, також може розглядатися як засіб судового захисту. Якщо законом передбачено право оскарження судового акта, то судовий захист продовжуватиме здійснюватися, але вже у суді другої інстанції, який переглядає законність і обґрунтованість судового акта, що не набрав законної сили. Подання відповідної скарги на судовий акт порушує інший засіб судового захисту – провадження у суді другої інстанції. Якщо скарга зацікавленої особи не буде задоволена, то реалізація права на судовий захист знову може бути продовжена шляхом оскарження судового рішення суду другої інстанції і судового рішення суду першої інстанції, яке набрало законної сили, до вищестоящого суду. Подання відповідної скарги порушує провадження у вищестоящому суді, яке також може розглядатися як самостійний засіб судового захисту. Таким чином, судовий захист реалізується в різних формах за допомогою різних правових засобів. Без діяльності суду першої інстанції неможливе звернення до судів, які здійснюють перегляд, оскільки у зацікавленої у судовому захисті особи не буде приводу для звернення до відповідного суду вищої інстанції – судового акта, який переглядається. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися із твердженням, що відсутність можливості перегляду судового акта зменшує право кожного на судовий захист. Оскільки право на судовий захист було реалізоване у формі звернення до суду першої інстанції шляхом розгляду заяви і прийняття судового акта, то за відсутності можливості переглянути судовий акт можна говорити не про применшення, обмеження права на судовий захист, а про применшення, обмеження права на оскарження судового акта, виправлення судової помилки. Якщо розглянути обмеження права на оскарження судового акта на підставі критерію міжнародних норм, то можна зробити такий висновок. Вислови щодо недопустимості обмеження, применшення права на оскарження судового акта більшою мірою відносяться до кримінального судочинства, оскільки норми міжнародного права (ст. 2 Протоколів № 7 до Конвенції) і засновані на них

положення Конституції України (ст. 55, 62) передбачають право засудженого на перегляд вироку судом вищестоящої інстанції.

Стосовно цивільного судочинства (господарське судочинство може називатися цивільним як некримінальне, із врахуванням тісних уніфікаційних зв'язків) ЄСПЛ вказав, що на відміну від кримінального судочинства Конвенція не встановлює абсолютного права на розгляд справ у суді вищестоящої інстанції у цивільному процесі, тому апеляція та касація можуть бути обмежені або виключені. Слід підкреслити, що ні про яку однаковість «моделей» перегляду в цьому випадку не може йти мова, оскільки на відміну від цивільного процесу, який «безпосередньою своєю метою має задоволення приватних інтересів», кримінальний процес прямо і безпосередньо здійснюється на користь загальнодержавних, публічних інтересів. У зв'язку з цим держава не може «відноситися з однаковою індіферентизмом, як і в цивільному суді, до способів і засобів дії осіб, які беруть участь у кримінальному процесі». «Держава зацікавлена в тому, аби прийнятий вирок був погоджений з матеріальною істиною та аби свідомість його правосуддя існувала в суспільстві.... судові помилки, що виявилися у вирокі, не лише порушують інтереси справедливості, але й створюють, крім того, небезпеку для публічних інтересів, ослабляючи дію кримінального закону...» [15, с. 20]. ЄСПЛ вказав, що обмеження права на доступ до суду апеляційної, касаційної інстанції можливе тому, що «дане право за своєю природою об'єктивно потребує регулювання державою, яка володіє в цих відносинах відомою свободою розсуду» [16, с. 180].

Сформульовані контрольними органами Конвенції правові положення дозволяють стверджувати, що можливість перегляду судового акта, який не набрав законної сили, в принципі, повинна існувати. Обмовка «в принципі» допомагає у визначених законом випадках передбачити обмеження реалізації цієї можливості, що не розглядатиметься як обмеження права на судовий захист. Інші засоби судового (правового) захисту у виді провадження з перегляду судового акта, який набрав законної сили, у вищому суді можуть бути обмежені або бути відсутні, що не свідчитиме про обмеження права кожного на судовий захист. Цей висновок ґрунтується також і на дії основоположного принципу в галузі процесу – принципу правової визначеності. Правова визначеність – не теоретичний постулат, а підтвердження того, що остаточне судові рішення буде поважатися. Коли рішення, що набрало чинності, суб'єктивно, необґрунтовано анулюється, то страждають не лише правова визначеність, ефективність, але і стає ілюзорним право на суд.

Слід підкреслити, що принцип правової визначеності (*res judicata*), з урахуванням практики ЄСПЛ, означає, що жодна зі сторін не може вимагати перегляду остаточного рішення, що набрало законної сили, лише з метою проведення повторного слухання і прийняття нового рішення; повноваження вищестоящего суду з перегляду справи повинні здійснюватися з метою виправлення судових помилок, неправильного здійснення правосуддя, а не перегляду по суті; перегляд не може вважатися прихованою формою оскарження; одна лише можлива наявність двох точок зору з одного питання не може бути підставою для перегляду; відступи від цього принципу можуть бути виправдані, лише коли є обов'язковими через істотний і непереборний характер. Викладене дозволяє констатувати, що засобами судового захисту є, серед

інших, провадження з перегляду судового акта, яке не набрало законної сили, судом другої інстанції, провадження з перегляду судового акта, яке набрало законної сили. Існування першого з них уявляється необхідним, оскільки спрямовано на реалізацію концепції про повний, справедливий і ефективний судовий розгляд.

Право на судовий захист повинно мати і має певні межі його реалізації. Так, межі права на судовий захист – законодавчо встановлені рамки діяльності уповноважених суб'єктів щодо реалізації його окремих елементів. У господарському судочинстві такі межі можуть визначатися: а) суб'єктами права. Так, право на звернення до господарського суду мають тільки особи, вказані у ст. 1 ГПК); б) термінами здійснення процесуальних дій (подання позовної заяви протягом п'яти днів із дня винесення ухвали про вжиття запобіжних заходів (п. 3 ст. 43-3 ГПК); подання апеляційної скарги на рішення місцевого господарського суду здійснюється протягом десяти днів (ст. 93 ГПК) тощо; в) засобами здійснення (звернення до місцевого господарського суду, до апеляційного господарського суду, до Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) та Верховного Суду України (далі – ВСУ)). Тому і перегляд судових актів як гарантія права на судовий захист має свої особливі «межі» в процесі його реалізації.

Викладене дозволяє стверджувати, що зі зростанням соціальної, гуманістичної ролі права, становленням обов'язкових для всіх держав норм і принципів міжнародного права, які забезпечують охорону прав людини і колективну безпеку, розуміння судового захисту змінилося. Право на судовий захист розглядається як право на доступ до суду і право на справедливий судовий розгляд.

З поняттям «доступність правосуддя» нерозривно пов'язані поняття «право на суд» і «право на справедливий судовий розгляд». ЄСПЛ, який, розглядаючи справи щодо права кожного на справедливий суд, відокремив доступ до правосуддя як елемент права на суд, надавши цій проблемі універсального значення. Загалом же право на суд у прецедентах ЄСПЛ складається з трьох елементів: а) суд, який установлено відповідно до закону і який відповідає вимогам незалежності й неупередженості; б) компетенція, яку він має для вирішення всіх аспектів спору, до яких застосовується ст. 6 Конвенції; в) особа повинна мати доступ до такого суду. Третій елемент, який можна визначити як право на доступ до суду, означає, що особа вправі вільно ініціювати судовий розгляд справи про захист порушених чи оспорюваних нею прав чи інтересів і право на належне виконання судового рішення. Це покладає на державу як негативний обов'язок – утриматися від створення неналежних процесуальних перешкод для доступу до суду, так і позитивний – забезпечити практичний та ефективний доступ до нього [17, с. 8]. Як бачимо, право особи на суд і доступність правосуддя співвідносяться як поняття загальне і часткове.

Серед форм реалізації права на судовий захист можна виокремити звернення до суду першої інстанції, звернення до суду другої інстанції, звернення до Вищого господарського суду України та Верховного Суду України, за нововиявленими обставинами. З урахуванням міжнародно-правових стандартів мова йдеться про доступ до суду. Кожна з названих форм судового захисту спрямована як на досягнення загальної мети – захист порушеного права, так і конкретної мети: прийняття судового акта, перегляд правильності прийнятого судового акта, скасування або зміна судового акта. Обмеження можливості звернення до суду тієї або іншої інстанції може

свідчити про обмеження лише даного конкретного права (права на доступ до суду). Надання можливості оскарження судового акта залежить як від приватних інтересів зацікавлених в оскарженні судового рішення осіб, так і публічних інтересів, пов'язаних з відповідністю вимоги і необхідністю подальшого судового розгляду, ефективністю та своєчасністю надання судового захисту.

Висновок. Як процесуальна гарантія права на судовий захист перегляд судових актів виявляється через: 1) можливість звернення особи до суду відповідної інстанції (ст. 91, 107, 111-15 ГПК); 2) вимоги до процесуальної форми скарги (заяви) (ст. 94, 111, 111-18 ГПК); 3) необхідність оплати судового збору (п. 2 ст. 4 Закону України № 3674 від 08 липня 2011 р. «Про судовий збір»); 4) оптимальні процесуальні строки здійснення відповідних процесуальних дій (ст. 93, 102, 110, 111-8, 111-17, 113 ГПК); 5) наявність спеціального порядку розгляду справи відповідною інстанцією (ст. 101, 111-7, 111-23, 114 ГПК); 6) мотивований судовий акт при завершенні відповідного провадження (ст. 105, 111-11, 111-25, 114 ГПК).

У зв'язку з цим перегляд судових актів є гарантією судового захисту, якщо право на судовий захист було реалізовано у суді першої інстанції. Закон передбачає можливість перегляду судових актів і забезпечує справедливий розгляд справи.

Список літератури:

1. Клейнман А. Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права / А. Ф. Клейнман. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1967. – 119 с.
2. Трубников П. Я. Пересмотр решений в порядке судебного надзора / П. Я. Трубников. – М. : Юрид. лит., 1974. – 240 с.
3. Лесницкая Л. Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке / Л. Ф. Лесницкая. – М. : Юрид. лит., 1974. – 188 с.
4. Жуйков В. М. Теоретические и практические проблемы конституционного права на судебную защиту : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 ; в форме научного доклада / В. М. Жуйков. – М., 1997. – 51 с.
5. Михайлюк О. А. Проблеми забезпечення конституційних гарантій захисту прав і свобод людини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Олег Анатолійович Михайлюк. – К., 2007. – 202 с.
6. Баймуратов М. О. Міжнародне право : підручник / М. О. Баймуратов. – Суми : Університетська книга ; Одеса : «Астропринт», 2006. – 420 с.
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
8. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Закон України від 09.02.1996 р. № 3435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст. 229.
9. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
10. Прокопенко О. Б. Проблеми становлення справедливої судової влади [Електронний ресурс] / О. Б. Прокопенко. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/93F02E30DB82D6E1C22575D800393608>.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73 № 2148-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.
12. Лунін С. В. Принцип змагальності сторін як гарантія ефективного судового захисту / С. В. Лунін [Електронний ресурс]. // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 10. – С. 1 – 7. – Режим доступу : <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2011/11/svesz.pdf>.
13. Трегубов Е. Європейські стандарти права на судовий захист [Електронний ресурс] / Е. Трегубов

бов // Правовий тиждень. – 2010. – 2 лют. (№ 5). – Режим доступу : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1705>.

14. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : кол. моногр. / А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк і ін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2009. – 316 с. (Бібліотека Міжнар. часопису «Проблеми філософії права»).

15. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судостроительство – судопроизводство / В. Случевский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1910. – 664 с.

16. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2006. – 848 с.

17. Бурий А. Моніторинг доступності суду. Рапорт з моніторингу / А. Бурий, М. Васюта, Р. Таратула. – Л. : Регіон. громад. фонд «Право і демократія», 2007. – 82 с.

Николенко Л. Н. Пересмотр судебных актов в системе судебной защиты в хозяйственном судопроизводстве / Л. Н. Николенко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 1. – С. 341-351.

В статье проведено исследование пересмотра судебных актов в системе судебной защиты в хозяйственном судопроизводстве; проанализированы становление и существование права на судебную защиту и пересмотр по законодательству Украины и международному законодательству; обоснованы и сформулированы элементы, сущность права на судебную защиту, определены пределы права на судебную защиту и соотношения права на судебную защиту и пересмотр; доказано, что пересмотр судебных актов является гарантией судебной защиты.

Ключевые слова: пересмотр, судебный акт, судебная защита, доступность, право на защиту, Европейский суд по правам человека, хозяйственное судопроизводство.

REVIEW OF JUDICIAL ACTS IN THE REMEDY IN ECONOMIC JUDICIAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Nikolenko L. M.

Mariupol State University, Mariupol, Ukraine

The paper studies judicial review of acts of judicial protection in commercial proceedings. It is shown that the court in the administration of justice must protect the whole complex socio-economic, political and personal rights and freedoms. In this sense the remedy presented as the highest guarantee of rights and freedoms of citizens and legal persons, as the court has determined the constitutional requirements of position in the government. Therefore, the right to judicial protection is understood as the possibility of statutory individual application to the judiciary for a special service – the protection of rights and legitimate interests. It is shown that the concept of the right to judicial protection is complex and includes the basic elements of justice, in particular: 1) the fixed law of ability of a person to go to court to demand the protection of violated rights, and 2) the authority of justice, which carries out justice in an appropriate form and thus implements the judiciary, and 3) the right to justice belongs only to the judicial authorities, attributing functions justice someone else, and delegation of functions of the courts is not permitted, and 4) the need to establish the legal and factual justification for the court stated requirements through the implementation of constitutional and legal regulations on competition.

We prove that the right to judicial protection is in close connection with the right (to) judicial review of the act, guaranteed: the right to judicial protection cannot be fully realized if there is no possibility of judicial review act. Judgment shall not be deemed fair and lawful, and judicial protection – complete and effective if allowed miscarriage of justice, the state must guarantee the protection of the rights and interests of businesses and individuals that are protected by law from judicial error. Different kinds of remedies, among which include judicial review of acts carried out in accordance with the law on the use of procedural safeguards ensuring fair justice.

Key words: view, judicial act, judicial protection, accessibility, right to protection, the European Court of Human Rights, economic justice.

Spisok literaturi:

1. Kleyzman A. F. Noveyshie techeniya v sovetskoy nauke grazhdanskogo protsessualnogo prava / A. F. Kleyzman. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1967. – 119 s.
2. Trubnikov P. Ya. Peresmotr resheniy v poryadke sudebnogo nadzora / P. Ya. Trubnikov. – M. : Yurid. lit., 1974. – 240 s.
3. Lesnitskaya L. F. Peresmotr resheniya suda v kassatsionnom poryadke / L. F. Lesnitskaya. – M. : Yurid. lit., 1974. – 188 s.
4. Zhuykov V. M. Teoreticheskie i prakticheskie problemy konstitutsionnogo prava na sudebnuyu zaschitu : avtoref. dis. ... dokt. yurid. nauk : spets. 12.00.03 ; v forme nauchnogo doklada / V. M. Zhuykov. – M., 1997. – 51 s.
5. Mihaylyuk O. A. Problemi zabezpechennya konstitutsiynih garantiy zahistu prav i svobod lyudini v Ukraini : dis. ... kand. yurid. nauk : spets. 12.00.02 / Oleg Anatoliyovich Mihaylyuk. – K., 2007. – 202 s.
6. Baymuratov M. O. Mizhnarodne pravo : pidruchnik / M. O. Baymuratov. – Sumi : Universitetska kniga ; Odesa : «Astroprint», 2006. – 420 s.
7. Pro ratifikatsiyu Konventsiyi pro zahist prav lyudini i osnovopolozhnih svobod 1950 roku, Pershogo protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsiyi : Zakon Ukraini vid 17.07.1997 r. № 475/97 // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini. – 1997. – № 40. – St. 263.
8. Pro ratifikatsiyu Protokoliv № 12 ta № 14 do Konventsiyi pro zahist prav lyudini i osnovopolozhnih svobod : Zakon Ukraini vid 09.02.1996 r. № 3435-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini. – 2006. – № 27. – St. 229.
9. Zagalna deklaratsiya prav lyudini : priynyata i progoloshena rezolyutsieyu 217 A (III) Generalnoyi Asambleyi OON vid 10 grudnya 1948 roku // Ofitsiyiy visnik Ukraini. – 2008. – № 93. – St. 3103.
10. Prokopenko O. B. Problemi stanovlennya spravedlivoyi sudovoyi vladi [Elektronniy resurs] / O. B. Prokopenko. – Rezhim dostupu : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/93F02E30DB82D6E1C22575D800393608>.
11. Izhnarodniy pakt pro gromadyanski i politichni prava : ratifikovano Ukazom Prezidiyi Verhovnoyi Radi Ukrainiskoyi RSR vid 19.10.73 № 2148–VIII [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.
12. Lunin S. V. Printsip zmagalnosti storin yak garantiya effektivnogo sudovogo zahistu / S. V. Lunin [Elektronniy resurs]. // Chasopis Akademiyi advokaturi Ukraini. – 2011. – № 10. – S. 1–7. – Rezhim dostupu : <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2011/11/svesz.pdf>.
13. Tregubov E. Evropeyski standarti prava na sudoviy zahist [Elektronniy resurs] / E. Tregubov // Pravoviy tizhden. – 2010. – 2 lyut. (№ 5). – Rezhim dostupu: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1705>.
14. Pravosuddya: filosofske ta teoretichne osmislennya : kol. monogr. / A. M. Bernyukov, V. S. Bigun, Yu. P. Loboda, B. V. Malishev, S. P. Pogrebnyak i in. – K. : In-t derzhavi i prava im. V. M. Koretskogo, 2009. – 316 p. (Biblioteka Mizhnar. chasopisu «Problemi filosofiy prava»).
15. Sluchevskiy V. Uchebnik russkogo ugolovnogo protsessa. Sudoustroystvo – sudoproizvodstvo / V. Sluchevskiy. – SPb. : Tip. M. M. Stasyulevicha, 1910. – 664 s.
16. Shevchuk S. Sudoviy zahist prav lyudini: praktika Evropeyskogo Sudu z prav lyudini u konteksti zahidnoyi pravovoyi traditsiyi / S. Shevchuk. – K. : Referat, 2006. – 848 s.
17. Buriy A. Monitoring dostupnosti sudu. Raport z monitoringu / A. Buriy, M. Vasyuta, R. Taratulyay. – L. : Region. gromad. fond «Pravo i demokratiya», 2007. – 82 s.